

De Biltse Vaert en Seyster Vaert, tussen Utrecht en Zeist. Uit de atlas van Bernard de Roy, 1696

DE BARENSWEEËN VAN "DE BILTSE GRIFT"

Hans de Groot

ORDONNANTIE Van de Ed[ele]:Mog[ende]:Heeren

Staten 's Lands van Utrecht,

Aengaende het melioreren, graven ende

bekostigen van een nieuwe Grifte, beginnende
uyt der Stads-grafte van Utrecht, tot den Stoet-
wegens Dijk toe; Mitsgaders het schouwen
ende onderhouden van de voorsz[egde]
nieuwe Grifte

Gearresteert den IXen Juny 1668

Gefascineerd als hij was door de ontstaansgeschiedenis van de "Biltse Grift" werd Jhr. H.M. van der Mersch uit Zeist in 1897 door deze "Ordonnantie" volslagen op het verkeerde been gezet. Zijn advocaat had hem indertijd toch verteld op de lagere school geleerd te hebben, dat de "Biltse Grift" vroeger een rivier was. Aan wanhoop ten prooi wendde hij zich op 15 september 1897 tot de RIJKS-ARCHIEVEN van de PROVINCIE UTRECHT voor de oplossing van dit nijpende probleem.

Binnen veertien dagen had de Rijksarchivaris in Utrecht, Samuel Muller Fz., de hele ontstaansgeschiedenis netjes op een rijtje. Naar zijn mening was indertijd op de lagere school van de advocaat wel zéér onnauwkeurig onderwijs gegeven. Op een stukje na, dat in Utrecht een oude Vechtarm volgt, is de Biltse Grift nimmer een rivier geweest. Bovendien dateert de Biltse Grift al van voor 1668 en had er voor de uitvaardiging van de Ordonnantie uit 1668 reeds een ouder reglement bestaan.

De rijksarchivaris vertelt, dat in 1626 door de Staten van Utrecht een commissie werd benoemd, die als taak kreeg "het land op te nemen, noodig voor het maken van een vaart van Utrecht langs de Steenweg naar de Bilt en van daar door de Oostbroekse landen naar Zeist" ten behoeve van "de verbetering der landerijen door het gemakkelijk wegvoeren van het zand en het vergemakkelijken van het vervoer van waren naar de Utrechtse markt."

In 1628 werden de gedeputeerde staten gemachtigd deze zaak verder af te handelen. Een erg hoge prioriteit had dit onderwerp kennelijk niet op de agenda van deze staten: maar liefst negen jaar later in 1637 werd er een commissie benoemd voor de uitvoering van de werkzaamheden.

Volgens de Ordonnantie diende de vaart te gaan lopen vanuit de "stads-grafte" van Utrecht en te eindigen bij de "Stoetwegens Dijck" in Zeist. Hij moest gegraven worden met een breedte van vijftientwintig voeten op de waterspiegel en zestien voeten op de bodem en met een diepte van vier voeten beneden het peil van de stadsgracht van Utrecht. Het ging daarbij om de "Stadsbuitengracht", de tegenwoordige singelgordel, waar de Grift tegenover de Plompetoren in uitmondde. Om de Biltse en Zeister Grift bevaarbaar te maken was zowel "bij Sandwijck" in de Bilt als "aan de Koppel" in de Zeister landen de bouw van een schutsluisje noodzakelijk.

Aan de zuidzijde van de "Biltsche Steenstraat" lag al een wetering, die echter in de nieuwe vaart opgenomen zou worden. Behoudens op het gedeelte

tussen de Stadsbuitengracht en de Gildbrug in Utrecht zou langs de vaart een "trekpad" worden aangelegd.

De in 1637 benoemde commissie liep direct al tegen een probleem op. De opdracht op zich was wel duidelijk, maar over hoe dit alles betaald moest worden hadden de gedeputeerde staten helaas geen enkel besluit genomen. In 1638 verleenden de staten echter toch een subsidie van f 12.000,-, waarvan f 8.000,- te betalen door "van wege de Staten beheerde goederen van de voormalige abdij Oostbroek". De rest zou door de commissie omgeslagen worden over de landerijen, "die daerinnen gehouden en de hierdoor gebeneficeert zullen wesen." Deze subsidietoezegging werd gevolgd door de toestemming om een lening te sluiten tot een bedrag van f 22.000,-.

Nu konden eindelijk de werkzaamheden van start gaan. Dit werd snel merkbaar in de gebieden, die de vaart zou doorsnijden. Op 29 en 30 augustus 1638 kregen "de eigenaars van de aangrenzende landen aangezegd hun houtgewas op te ruimen" en op 21 april 1641 "gelastten de Staten op verzoek van den aannemer enkele weigerachtige geërfdn hun land voor de nieuwe vaart ter beschikking te stellen en verboden zij het planten van boomen daarlangs".

Het graafwerk was op 12 juni 1639 kennelijk al een aardig stuk gevorderd, want toen werd de aanliggende gerechten bevolen het uitgegraven zand weg te halen. Volgens de rijksarchivaris was de Biltse Grift in ieder geval op 23 september 1642 in gebruik, want op die datum klaagden de geërfdn van Oostveen, dat hun waterafvoer daardoor was bedorven.

De Biltse en Zeister Grift was nu wel in gebruik, maar de geldelijke perikelen waren bij lange na nog niet opgelost. In 1643 moesten de staten in de beurstasten en f 6.000,- fourneren om alle rekeningen voor de aanleg te kunnen betalen en in 1644 bleek er geen geld in kas te zijn voor betaling van de rente op de geleende kapitalen en evenmin voor de betaling van de onderhoudskosten.

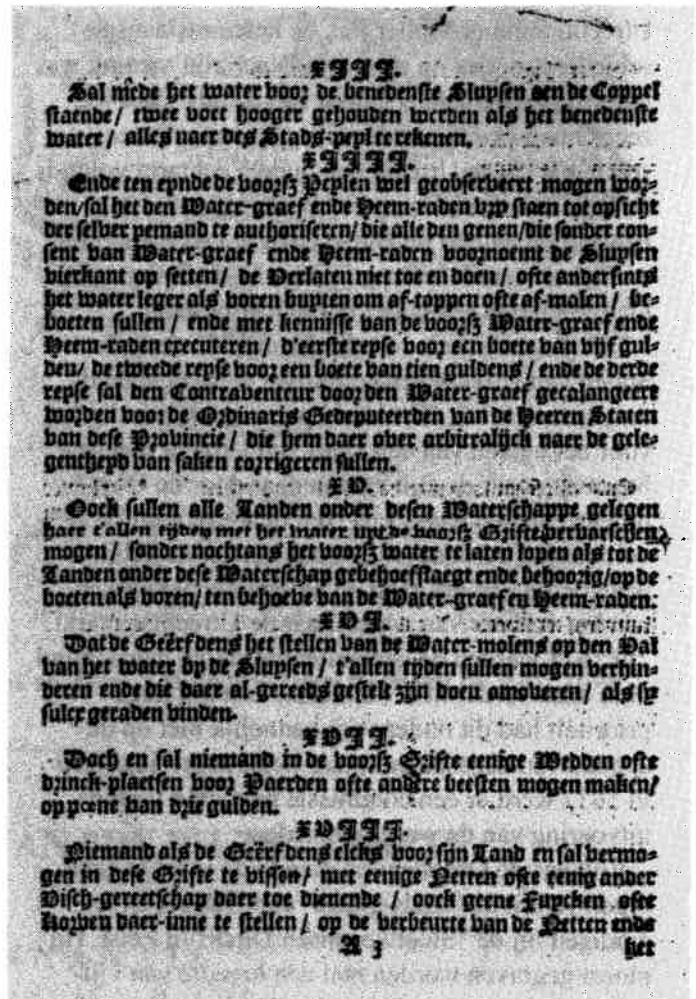
In 1656 explodeerde de zaak. In dat jaar was er door de staten een "thans verloren schouwbrief" voor de Grift vastgesteld, waarin o.a. "het onderhoud van de sluis aan de Bilt was gebracht ten laste van het gerecht aldaar." Toen echter kort daarna "eene som van f 30.000,- voor het vernieuwen van de sluis noodig was, weigerde het gerecht eenvoudig, en den Staten schoot niets over dan het verleenen van een machtiging aan den watergraaf, om het geld te leenen ten laste van degenen, die zouden bevonden worden daartoe gehouden te zijn."

De in 1656 geopperde gedachte om tot een inkomensbron voor het onderhoud te komen door "een tol op het doorvaren der sluizen te stellen" viel op dat moment kennelijk niet in vruchtbare aarde en kwam pas in 1668 weer boven water. In de "Ordonnantie" van 1668 wordt gesproken over "Ende ten eynde de voorsz[egde] nieuwe Grifte niet weder en kome te verlanden ende onbruikbaar te werden, maar altijd klaar en navigabel mag worden gehouden op alsulke wijtte en diepte als wij die doen graven hebben" Deze uitspraak wekt een sterk vermoeden, dat het algemene onderhoud van de "nieuwe Grifte" in de voorafgaande jaren verre van optimaal is geweest. Het is waarschijnlijk, dat in de "schouwbrief" uit 1656 wel degelijk een aantal maatregelen met betrekking tot het onderhoud was getroffen, maar het effect daarvan blijkt niet bijster hoog te zijn geweest.

De Ordonnantie van 1668 zette de puntjes nu eens stevig op de i. Als eerste de benoeming van het bestuur van het waterschap, dat ging bestaan uit een watergraaf en vijf heemraden. Voorts werden alle aspecten van het onderhoud van de vaart zelf, van de bruggen en de sluizen geregeld. Ook kwamen er gedetailleerde voorschriften voor o.a. het aanleggen van nieuwe bruggen, het gebruik van het water uit de vaart, het handhaven van het juiste waterpeil in de zomer- en wintertijd en de visrechten. Wijs geworden door de ervaringen in de voorafgaande jaren werd in de Ordonnantie ook een zogenaamd "Schouwreglement" opgenomen. Hierin werd gedetailleerd vastgelegd hoe het "schouwen", ofwel de controle, zou worden uitgevoerd op de juiste naleving van alle reglementen en werden tevens nauwgezet de sancties geformuleerd voor het geval dat de verantwoordelijken niet voldeden aan de gestelde eisen. En elk jaar tegen mei en september, de maanden waarin het schouwen zou plaatsvinden heerste er een onrustige activiteit op de aan de "nieuwe Grift" grenzende landerijen, want de sancties waren niet mis.

Om een kleine indruk te geven hoe dit soort reglementen verwoord werden, vindt u hiernaast een pagina uit de Ordonnantie van 1668 afgedrukt.

Dat de weg tot het ontstaan van een goed onderhouden Biltse Grift niet over rozen is gegaan, zal u inmiddels wel duidelijk zijn geworden. Toch bestaat de Biltse Grift, zij het in een versmalde, verlegde en beschadigde vorm, nog steeds. Ruim driehonderd jaar geleden werd de basis hiervoor gelegd in de Ordonnantie van 1668.

Bronnen:

- Ordonnantie van de Utrechtse Staten d.d. 9 juni 1668, gedrukt in "Utrechts Placaatboek" deel II, pp. 243-246.
- Brief d.d. 28 september 1897, afkomstig van de Rijks-archivaris in Utrecht gericht aan Jhr. H.M. van der Mersch te Zeist.
- S.C.Kalkoen: *Wateren binnen het Sticht van Utrecht*, 1898.